

De Nederlandse economie: slachtoffer van een verkeerde diagnose (II)

F.J. CLAVAUX

De slechte gang van zaken in ons land in vergelijking met andere landen is volgens de auteur niet het gevolg van het uit de hand lopen van de consumptieve bestedingen in samenhang met te hoge lonen en sociale lasten, maar hangt nauw samen met de forse appreciatie van de gulden in de jaren zeventig en het gevoerde matigingsbeleid. Om deze stelling te onderbouwen heeft de auteur voor een aantal Westeuropese landen – Oostenrijk, België, Denemarken, Finland, Frankrijk, West-Duitsland, Italië, Nederland, Zwitserland en Engeland – onderzocht in hoeverre verschillen in de produktiegroei in de periode 1972-1982 kunnen worden verklaard uit de ontwikkeling van de collectieve lasten, de (loon)kosten, de samenstelling van het exportpakket, een trendfactor voor de groei, de wisselkoers en verschillen in het gevoerde economische beleid. Zijn conclusie hieruit is dat de opgetreden vertraging van de produktiegroei in ons land ten opzichte van andere Westeuropese landen voor ruwweg tweederde op rekening van het gevoerde wisselkoers- en matigingsbeleid kan worden geschreven. De nadelige effecten van dit verkeerde beleid zijn buitengewoon groot. Het produktieniveau had volgens de auteur ca. 6% hoger kunnen liggen en er is een „onnodige” werkloosheid van minstens een kwart miljoen.

Het economische beleid

De essentie van het eerste artikel van de auteur over dit zelfde onderwerp, twee jaar geleden in *ESB* 1), was dat de slechte gang van zaken in ons land vergeleken met andere vergelijkbare landen niet het gevolg is van het uit de hand lopen van de consumptieve bestedingen in samenhang met te hoge lonen en sociale lasten, maar van de forse appreciatie van de gulden en het gevoerde matigingsbeleid. Betoogd werd dat de verslechtering van de betalingsbalans die in 1977 inzette, ten onrechte werd toegeschreven aan een te expansieve binnenlandse bestedingsontwikkeling en dat de eigenlijke oorzaak lag in de reeds sedert 1971 gestaag duurder geworden gulden. Het op grond van deze onjuiste beoordeling in gang gezette restrictieve beleid versterkte aldus de negatieve effecten van de verslechterde internationale concurrentiepositie. Het Nederlandse bedrijfsleven had daardoor marktverlies geleden ten opzichte van buitenlandse concurrenten, zowel op de eigen markt als op de buitenlandse markten. Het matigingsbeleid deed bovendien de totale vraag hier te lande inkrimpen. Een dubbele aanslag op het niveau van de Nederlands bedrijvigheid derhalve.

Toen de betalingsbalans als gevolg van dit beleid en de sterk gestegen aardgasopbrengsten weer positief werd, leidde dit tot een verdere opwaartse druk op de gulden. Er is dus sprake van een spiraalwerking. De verslechtering van de internationale concurrentiepositie als gevolg van een steeds duurder gulden leidt tot een steeds straffer restrictief beleid en dat weer tot een steeds hardere gulden. Om aan de klaarlijkheid van deze negatieve samenhangen te ontkomen werd en wordt naar steeds moeizamer rationalisaties van het gevoerde beleid gezocht. In dit verband is in de genoemde beschouwing o.m. op de volgende punten gewezen:

a. uit de cijfers blijkt niet dat er in de jaren zeventig sprake is ge-

weest van een uit de hand lopen van consumptieve bestedingen, noch door particulieren noch door de overheid, vooral niet indien rekening wordt gehouden met de ruimere mogelijkheden die door de aardgasbaten ter beschikking kwamen. De investeringen kunnen derhalve niet verdrongen zijn door de consumptie, zoals steeds gesteld. Uit internationale vergelijking over dit tijdvak valt bovendien af te leiden dat landen met een matige bestedingsontwikkeling ook een matige investeringsgroei hebben laten zien;

- b. in het beleid wordt, zonder cijfermatige onderbouwing, ervan uitgegaan dat de ten opzichte van het buitenland gestegen (loon)kosten door binnenlandse factoren zijn bepaald. Met de mogelijke invloed hierop van een duurder geworden gulden wordt in het geheel geen rekening gehouden;
- c. met cijfers is aangetoond dat de effecten van de appreciatie van de gulden in de jaren zeventig, zowel ten aanzien van het goederenverkeer als het dienstenverkeer met het buitenland, substantieel zijn geweest. Deze werkten vooral via de dalende winstmarges. Door het matigingsbeleid, met als gevolg lagere omzetten en capaciteitsbenutting, kwamen de winsten verder onder druk te staan;
- d. de suggestie als zou een overschot op de betalingsbalans en een harde valuta gunstig zijn voor onze economie werd verworpen. Aangetoond werd dat beide slechts kunnen optreden door bijzondere factoren, te weten de aanzienlijke opbrengsten uit het aardgas en de veel sterkere economische inzinking in Nederland dan in andere Westeuropese landen.

1) F.J. Clavaux De Nederlandse economie – slachtoffer van een verkeerde diagnose?, *ESB*, 24 maart 1982. De gelijklopende titel boven deze beschouwing was voorzien van een vraagteken. De conclusies die nu worden getrokken zijn van dien aard dat dit vraagteken thans is weggelaten.

Evenals bij de vorige gelegenheid wordt hier in het kort aandacht besteed aan de belangrijkste kritische reacties welke het beleid en de onderbouwing daarvan de laatste twee jaar heeft opgeroepen.

1. In *Voorwaarden voor economisch herstel* 2) wijst prof. G.A. Kessler, oud-directeur van De Nederlandsche Bank, onder meer op de volgende punten:

- de gestegen consumptiequote is geen enkele indicatie van een rechtstreekse verdringing van investeringen door consumptie; van een te hoog consumptieniveau is momenteel geen sprake, het tegendeel is eerder het geval;
- er dreigt als gevolg van het beleid een deflatoire verstoring van de economische kringloop;
- in de motivering van het beleid (tot verlaging van het financieringstekort) zijn elementen die op een verwarrende presentatie, een onjuiste inschatting en/of een overoptimisme berusten.

2. Oud-minister van Economische Zaken, dr. J.E. Andriessen, valt Kessler bij. In zijn column in *ESB* van 19 oktober 1983 schrijft hij: „Kort gesteld komt Kesslers doorwrochte betoog er op neer dat gezien vanuit de theorie van de „Functional Finance” enige vergroting van het financieringstekort van de overheid onder de huidige omstandigheden verantwoord is om verdere vraaguitval tegen te gaan. Zijn bewijsvoering is nauwelijks te weerleggen”. Hij verwijt de regering voorts dat zij aan de analyses van Kessler geen aandacht wil besteden.

3. In zijn boek *Crisis en maatschappelijke keuze* 3) gaat dr. D. van der Werf uitvoerig op deze gehele problematiek in. Hij constateert eveneens een beleid dat is gericht op een niet meer bestaande situatie van overbesteding. Verder wijst hij op een te eenzijdige benadering van de economische problematiek. In dit verband merkt hij ten aanzien van het financiële beleid op dat alleen wordt gekeken naar de effecten op eigen terrein: „Het eigen straatje wordt schoongeveegd”.

4. Prof. J. Pen heeft in *ESB* van 5 oktober 1983 4) vooral kritiek op de beleidsverantwoording. Hij stelt: „De Miljoenennota 1984 doet alsof deze vicieuze cirkel (de neerwaartse spiraal als gevolg van de bezuinigingen - FC) niet bestaat... Niet alleen dat daarmee het gedrag van de struisvogel wordt nagevolgd, maar het intellectuele erfgoed van een generatie van economen wordt verworpen. Dat is wat de wetenschap niet over haar kant laten gaan. Sterker nog, men krijgt de indruk, dat de informatie wordt gemanipuleerd”.

5. Mogelijk doet Pen hier ook op de onbevredigende gang van zaken met het jaarlijkse OECD-rapport over Nederland. Drs. H. Kamps schrijft hierover in een column in *ESB* van 2 maart 1983 en signaleert „onvolledige” beleidsconclusies in dat rapport. In het redactioneel commentaar in *ESB* van 6 april grijpt drs. L. van der Geest om die reden terug op de niet gepubliceerde versie van het rapport en pleit in navolging daarvan belastingverlaging om de economie uit het slop te halen.

6. Prof. P. Peters merkte in *de Volkskrant* van 30 april 1983 op dat er een kunstmatige tegenstelling wordt gecreëerd tussen rendementsherstel en stimuleren: hij meent dat „het beleid snel om zal moeten of het hoeft niet meer”.

7. Prof. D.B.J. Schouten en prof. A.H.J. Kolnaar stellen in een artikel in *Maandschrift Economie* van december 1983: „De oorzaken van de toenemende onderbezetting en de stijgende werkloosheid liggen niet alleen bij de lagere groeivoet van het wereldhandelsvolume in de jaren tachtig. Het bestedingsbeleid van de overheid treft even goed blaam” 5).

Nieuwe benadering

Deze scala van kritieken richt zich zowel tegen de geloofwaardigheid van het beleid zelf als tegen de economische onderbouwing daarvan. In het vorige artikel is ook gewezen op de zwakke cijfermatige fundering van de beleidsoverwegingen. Dit bijeen genomen zou voldoende moeten zijn om de beleidsmakers te doen twijfelen aan de juistheid van hun diagnose van de huidige problemen en de wijze waarop deze worden aangepakt. Dit blijkt

echter geenszins het geval. Hoe is dit te verklaren? Een factor in dit verband kan zijn dat men zich op grond van een eerdere verkeerde diagnose, die vrij algemeen werd gedeeld, heeft vastgebeten in een beleid dat de als structureel beschouwde problemen zou kunnen oplossen. In dit verband is een constatering van prof. Siebrand interessant. Hij stelt dat „een grote mate van eensgezindheid onder economen in het verleden geen garantie is gebleken voor de juistheid van hun inzichten” 6).

Een andere reden voor het feit dat men niet gevoelig is voor kritiek kan zijn dat deze, hoe fundamenteel en onderbouwd ook, niet voldoende overtuigend is bij gebrek aan een sluitende kwantitatieve „bewijsvoering”. De belangrijkste factoren zijn niet in hun samenhang en betekenis geanalyseerd. Zijn de modellen van het CPB daarvoor dan niet bij uitstek geschikt zal men zich afvragen. In principe zou het antwoord bevestigend moeten zijn, maar het CPB heeft er zelf nooit twijfel over laten bestaan dat men nog ver af is van het ideaal van een volledig inzicht in de macro-economische samenhangen, inclusief die op het financiële en monetaire vlak.

In feite moet geconstateerd worden dat het niet mogelijk is gebleken de slechte gang van zaken in de economie in de loop van de jaren zeventig in bevredigende mate te voorzien, noch is men er in geslaagd hiervoor achteraf een voldoende verklaring te vinden. Zoals eerder uiteengezet, vormt het ontbreken van een wisselkoersvariabele in de CPB-vergelijkingen wel een ernstige omissie. Het model Vintaf gaat er nl. van uit dat wisselkoerswijzigingen volledig worden doorgegeven in lonen en prijzen 7). Een van de implicaties hiervan is dat met een aantasting van de winstmarges om prijsconcurrerend te blijven, geen rekening wordt gehouden.

Bij het ontbreken van de mogelijkheden om een eventueel beter model samen te stellen, is naar een andere weg gezocht om een antwoord op de gerezen vragen te verkrijgen. Werkt het CPB met (lange) tijdreeksen met betrekking tot de Nederlandse economie, hier is gekozen voor (mutaties in) één periode voor een aantal landen, een z.g. doorsneeanalyse in plaats van een tijdreeksanalyse.

In concreto is het ingestelde onderzoek toegespitst op de volgende vraagstelling: *welke factoren en in welke mate hebben er toe bijgedragen dat Nederland in West-Europa zo ver achterop is geraakt* terwijl op grond van onze aardgasrijkdom juist het tegenovergestelde had mogen worden verwacht? Onderzocht is hoe de verschillen in productiegroei in de periode 1972-1982 tussen de landen van West-Europa kwantitatief kunnen worden verklaard. Uitgezonderd werden hierbij lager ontwikkelde landen als Spanje, Portugal, Griekenland en Ierland, alsmede Noorwegen waar de ontwikkeling van de productie sterk werd geflatteerd door de winning van olie en gas uit zee. Aldus resterden de volgende landen: Oostenrijk, België, Denemarken, Finland, Frankrijk, West-Duitsland, Italië, Nederland, Zweden, Zwitserland en Engeland.

In hoeverre een dergelijke vraag kan worden beantwoord hangt uiteraard vooral af van de mogelijkheid of voldoende bruikbare kwantitatieve indicatoren voor de te onderzoeken factoren kunnen worden gevonden; daarbij moet ook gedacht worden aan de internationale vergelijkbaarheid van de betrokken gegevens. Het zal duidelijk zijn dat een dergelijke aanpak veel empirisch vooronderzoek vereist.

2) G.A. Kessler, *Voorwaarden voor economisch herstel. De zorg voor economische kringloop en economische structuur*, Economische monografieën nr. 3, Universiteit van Amsterdam.

3) Dr. Dirk van der Werf, *Crisis en maatschappelijke keuze - een visie op de crisis en de werkloosheid in het licht van de lange golf*, Leeuwarden, 1983.

4) Prof. dr. J. Pen, Het intellectueel tekort, *ESB*, 5 oktober 1983.

5) Prof. dr. D.B.J. Schouten en prof. dr. A.H.J. Kolnaar, De tekortschietende jaren tachtig, *Maandschrift Economie*, 1983, nr. 12.

6) Prof. dr. J.C. Siebrand, Het kwetsbare gelijk. Over vroegere misvattingen van economen en de huidige veronachtzaming van internationale afhankelijkheid, *ESB*, 28 oktober 1981.

7) Zie o.m. drs. P.B. de Ridder, Wisselkoers, concurrentiepositie en werkgelegenheid, *ESB*, 22 februari 1978.

Verklarende factoren

De invloed van de volgende factoren op de economische ontwikkeling van de beschouwde landen is onderwerp van onderzoek geweest:

1. de *collectieve-lastendruk*. De hoge collectieve-lastendruk is in de huidige beleidsvisie één van de grootste problemen; deze factor mag dus zeker niet ontbreken 8);
2. de *binnenlandse kosten*. Voor- en tegenstanders van het huidige beleid zijn het er over eens dat een te sterke (loon)kostenstijging in ons land duidelijk ongunstige effecten heeft gehad op onze economie;
3. het *exportpakket*. Allereerst hoort men de roep tot verbetering van ons exportpakket. Denk aan de rapporten van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid en de Commissie-Wagner. De belangrijkste reden dat de Nederlandse export achterblijft bij de buitenlandse concurrentie zou de zwakte van dit pakket zijn (en niet de wisselkoers);
4. een *structuur- c.q. trendfactor*. De ratio hiervan is dat rekening dient te worden gehouden met de omstandigheid dat er landen zijn met een „structureel” snellere groei dan andere landen. Als voorbeeld de twee uitersten: Japan en Engeland;
5. de *wisselkoers*. Zowel op theoretische gronden, als gezien de overvloedige resultaten van uitgebreid empirisch onderzoek 9) is deze variabele onmisbaar in dit onderzoek. Over de klaarblijkelijke „onwil” om dit te erkennen schreef ik reeds in *ESB* van 21 september 1983, als reactie op een dergelijke beschouwing door drs. P.M. Feenstra in *ESB* van 3 augustus over de harde gulden.
6. het *beleid*. Nagegaan dient te worden of de richting van het gevoerde beleid (meer of minder restrictief dan wel stimulerend) van invloed is geweest op de economische ontwikkeling.

De kwantitatieve „invulling” van de onderscheiden variabelen is hieronder nader toegelicht en beargumenteerd. Voor de *collectieve-lastendruk* is uitgegaan van het aandeel van de totale ontvangsten van de overheid en de sociale verzekeringsfondsen in het bruto nationaal produkt (bnp) in het jaar 1979 10). Hoewel de keuze van het jaar weinig verschil maakt (in Nederland is dit verhoudingscijfer al tientallen jaren één van de hoogste of het hoogste in de wereld), is 1979 gekozen, zijnde het laatste jaar vóór de algemene recessie die op de tweede oliecrisis is gevolgd. Op te merken valt dat de stijging van de collectieve-lastendruk in ons land de laatste 20 jaar duidelijker sterker is geweest dan gemiddeld in de landen van West-Europa, nl. + 8% van het bnp. Dit verschil is overigens grotendeels in de jaren zestig ontstaan: in 1961 lag het desbetreffende niveau in ons land 3% hoger, in 1971 10% en in 1981 11% (Nederland 56 tegen 45%). In eerstgenoemde periode is dan ook het stelsel van sociale zekerheid uitgebouwd.

In hoeverre *kosten- en prijsontwikkelingen* door binnenlandse dan wel buitenlandse invloeden zijn bepaald is niet eenvoudig vast te stellen. Daarvoor is de volgende oplossing gevonden. In het eerste artikel is een duidelijke samenhang aangetoond tussen de veranderingen in de wisselkoers in een aantal Westeuropese landen en hun binnenlandse prijspeil, herleid op één gemeenschappelijke valuta (zie aldaar de grafiek op blz. 303). Hieruit bleek dat appreciatie van de valuta van een land gepaard ging met een stijging van het binnenlands prijspeil in „common currency”, en wel in een verhouding van ongeveer 3 op 1. Met andere woorden, de verminderde nominale inflatie bleek niet voldoende om het concurrentienadeel van de appreciatie te compenseren. De afwijkingen van het aldus gevonden verband tussen wisselkoers en binnenlands prijspeil over de beschouwde periode zijn hier als indicator gebruikt voor wat hier verder zal worden aangeduid als de *autonome kostenontwikkeling*. Nederland en Zwitserland blijken dan b.v. landen met een duidelijke autonome kostenstijging; West-Duitsland kent volgens deze benadering een autonome kostendaling vergeleken met de andere Westeuropese landen. Het resultaat voor Zwitserland lijkt verrassend, doch kan mogelijk verklaard worden uit de forse uitstoot van (goedkope) buitenlandse arbeidskrachten.

Voor de sterkte van het *exportpakket* is uitgegaan van het aandeel van kapitaalgoederen (SITC 7) in de export van fabrieken

(SIT 5/8) en wel in het midden van de beschouwde periode: 1977.

Als indicator voor de structurele of trendmatige verschillen in de *productiegroei* per land werd uitgegaan van de productieontwikkeling in de als „normaal” beschouwde jaren 1962-1972. Op te merken valt dat ons land toen een groei had die boven het gemiddelde lag. Dit feit strookte met een beleid gericht op volledige werkgelegenheid, gegeven de onderkende omstandigheid dat onze (beroeps)bevolking sneller toenam dan elders. Het is dus een wat te gemakkelijk excuus bij de gestegen werkloosheid in de laatste jaren naar deze demografische factor te verwijzen.

Uitgegaan werd van de nominale mutaties in de *wisselkoersen* in het tijdvak 1970-1980. Er is dus een vertraging van twee jaar geïntroduceerd; de periode waarover de productieontwikkeling is onderzocht, loopt nl. over de jaren 1972-1982. Dat niet de effectieve veranderingen in de wisselkoersen zijn genomen, houdt verband met het feit dat deze op verschillende manieren gemeten kunnen worden; econometristen verschillen hierover van mening 11). Het Centraal Planbureau hanteert zelfs twee effectieve wisselkoersen naast elkaar.

Het zal duidelijk zijn dat het ook niet eenvoudig was een goede kwantitatieve maatstaf te vinden voor de „richting” van het *gevoerde beleid*. Toch bleek een geschikte reeks te kunnen worden gevonden, nl. de reële groei van de overheidsconsumptie. Deze keuze kan worden gemotiveerd met er op te wijzen dat het eigen gedrag van de overheid een goede afspiegeling zal zijn van de aangehouden algemene beleidslijn. Intrigerend is in dit verband dat de huidige filosofie van het beleid in ons land is dat een hogere overheidsconsumptie ongunstig is voor de economische groei; dit blijkt nu niet het geval!

De uitkomsten

De berekende samenhang op basis van alle zes vermelde variabelen blijkt uit onderstaande regressievergelijking. De gebruikte symbolen zijn:

- BNP = groei van het bnp over de periode 1972 - 1982;
BNP₋₁₀ = groei van het bnp over de periode 1962 - 1972 (trend/structuur);
CL = collectieve-lastendruk;
WK = wisselkoers;
OC = overheidsconsumptie (beleidsrichting);
AK = autonome kosten;
EP = exportpaketsamenstelling.

Doordat van alle variabelen de logaritme is genomen, geven de gevonden regressiecoëfficiënten elasticiteiten weer. Alle gegevens zijn verwerkt als afwijking van hun resp. gemiddelden, zodat geen constante resulteert. Vergelijking (1) luidt:

Vergelijking (1)	CL	AK	EP	BNP ₋₁₀	WK	OC
Regressiecoëfficiënt	-0,00	-0,34	-0,03	+0,72	-0,09	+0,20
T-waarde	-0,02	-1,68	-0,44	+4,36	-3,57	+1,56
B-coëfficiënt	(0%)	15%	(5%)	38%	28%	14%

$R^2 = 0,93$ (gec. $R^2 = 0,84$) DW = 2,18

Dit eerste resultaat geeft aanleiding tot volgende kanttekeningen. De factoren collectieve-lastendruk en exportpakket blijken

8) Overigens ben ik dank verschuldigd aan prof. dr. E.J. Bomhoff, die in *Elseviers Weekblad* van 17 september 1983 de collectieve-lastendruk in een aantal landen vergeleek met hun verwachte groei in 1984. Hoewel zijn vergelijking een te smalle basis had, waarop ik in dat blad van 15 oktober heb gewezen, heeft hij mij wel op een idee gebracht.

9) In mijn eerste artikel heb ik de resultaten gepresenteerd van een onderzoek naar de effecten van de veranderingen in de wisselkoersen in een aantal landen op hun buitenlandse handel en hun internationale reisverkeer.

10) Bron: OECD, *Economic Outlook*, juli 1983, tabel R 9, blz. 166.

11) Zie hiervoor W. van Anema en mr. drs. C.J. Jepma, De effectieve wisselkoers als maatstaf voor de opwaardering van de gulden, *ESB*, 9 augustus 1978.

in het geheel niet bij te dragen tot de verklaring van de verschillen in groeitempo in de verschillende landen; dit volgt uit het feit dat de betrokken t-waarden niet significant zijn. Twee factoren leveren wel een betekende bijdrage aan de gezochte verklaring, nl. de trendfactor en de wisselkoers.

Over het geheel genomen is de gevonden vergelijking gezien de hoogte van de gevonden correlatiecoëfficiënten alleszins bevredigend. Daarom is de berekening vervolgens herhaald met weglating van de twee niet-significante variabelen, met het volgende resultaat:

Vergelijking (2)	AK	BNP ₋₁₀	WK	OC
Regressiecoëfficiënt	-0,27	+0,75	-0,09	+0,23
T-waarde	-2,10	+6,24	-4,22	+2,50
B-coëfficiënt	13%	42%	28%	17%

$R^2 = 0,93$ (gec. $R^2 = 0,88$) $DW = 2,11$

De insignificantie van de twee weggelaten factoren, de collectieve-lastendruk en het exportpakket, wordt nog eens onderstreept door de omstandigheid dat de ongecorrigeerde correlatiecoëfficiënt slechts met 0,004 afneemt en de gecorrigeerde coëfficiënt duidelijk hoger uitkomt.

De „verklaringskracht” van de overgebleven variabelen neemt bovendien toe, zoals uit de hogere t-waarden valt af te leiden:

T-waarde	verg. (1)	verg. (2)
- autonome kosten	-1,68	-2,10
- trend/structuur	+4,36	+6,24
- wisselkoers	-3,57	-4,22
- beleid (overheidsconsumptie)	+1,56	+2,50

Van betekenis is daarbij vooral dat de factoren „autonome kosten” en „beleid” thans ook als voldoende significant (hoger dan 2) aangemerkt mogen worden. De regressiecoëfficiënten tonen ten slotte een zeer goede stabiliteit:

Regressiecoëfficiënt	verg. (1)	verg. (2)
- autonome kosten	-0,34	-0,27
- trend/structuur	+0,72	+0,75
- wisselkoers	-0,09	-0,09
- beleid (overheidsconsumptie)	+0,20	+0,23

Voordat deze uitkomsten nader worden besproken, is het interessant eerst nog het resultaat te geven van een berekening waarbij de internationale concurrentiepositie in één gegeven is uitgedrukt, in plaats van zoals hier afzonderlijk via wisselkoers en autonome kosten. Hiervoor is genomen de nationale prijsontwikkeling gecorrigeerd voor de wisselkoersmutatie. Deze factor is aangeduid met het symbool CP. De gevonden vergelijking ziet er als volgt uit:

Vergelijking (3)	CP	BNP ₋₁₀	OC
Regressiecoëfficiënt	-0,33	+0,78	+0,23
T-waarde	-5,11	+6,84	+2,66
B-coëfficiënt	35%	47%	18%

$R^2 = 0,93$ (gec. $R^2 = 0,90$) $DW = 2,34$

De overeenstemming met de uitkomsten van vergelijking (2) is groot, waarbij bedacht dient te worden dat de som van de coëfficiënten voor WK en AK ad -0,317 vergelijkbaar is met de -0,334 die voor CP resulteert.

Op basis van deze laatste vergelijking kan worden vastgesteld dat in beginsel een drietal factoren volstaat om tot een bevredigende verklaring van de gezochte verschillen te komen, te weten de trend, de concurrentiepositie en het beleid. Hun betekenis kan worden benaderd via de z.g. b.-coëfficiënt; daaruit komt naar voren dat, afgezien van de trendfactor, de verschillen in groei (vertraging) tussen de beschouwde landen voor tweederde zijn

bepaald door veranderingen in de concurrentiepositie en voor eenderde door het beleid zelf. Hierbij dient dan te worden bedacht dat de factor concurrentiepositie ook beleidselementen bevat, zoals verder nog zal blijken.

Keren we terug tot de resultaten van de vergelijkingen (1) en (2) ten aanzien van de afzonderlijke variabelen.

De *collectieve-lastendruk* blijkt in het geheel niets bij te dragen tot de gezochte verklaring. Nu zou het kunnen zijn dat deze factor langs indirecte weg wel invloed heeft. Kessler merkt in zijn eerder genoemde monografie in dit verband op: „De te snelle uitbreiding van de collectieve sector kan deels worden gekenschetst als een te snelle vergroting van gecollectiviseerde consumptie, waaraan de terugslag op de investeringen zou kunnen worden toegerekend. Het verband is echter niet rechtstreeks, doch indirect, duidelijker gezegd, het verband loopt niet via de afzetmarkt doch via de ontwikkeling van de reële arbeidslosen”. Dit lijkt inderdaad een plausible redenering. Toch is enige twijfel mogelijk; immers, als deze gedachtengang correct is zou er een verband tussen de de collectieve-lastendruk en de autonome kosten (zie verder) moeten bestaan. Voor Nederland alleen gaat een hoge collectieve-lastendruk inderdaad samen met een relatief hoog niveau van de autonome kosten; voor de beschouwde groep van elf landen in het geheel niet ($R^2 = 0,16$).

Interessant in dit verband is wat prof. dr. J. Wemelsfelder opmerkt in *ESB* van 15 augustus 1979 in zijn beschouwing over arbeidsinkomensquote en afwentelingstheorie. Hij betwijfelt daarin of de daling van de winstquote ($1 - aiq$) verband houdt met het feit dat werknemers hogere collectieve lasten afwentelen op de winsten, en meent dat veeleer sprake is van „andere kosten die gezien de internationale concurrentiepositie niet kunnen worden afgewenteld op. Het is duidelijk dat hier impliciet de wisselkoers om de hoek komt kijken”.

De betekenis van de factor *autonome kosten* blijkt in de uitgevoerde berekening juist voldoende. Hierbij mag uiteraard niet uit het oog worden verloren dat de betrokken reeks langs indirecte weg is bepaald en dus statistisch minder nauwkeurig is. Bij de toepassing van de gevonden coëfficiënten op de verschillende landen dient daarmede wel rekening te worden gehouden.

De structuur van het *exportpakket* vormt de tweede factor in de vergelijking die beslist insignificant is. Het is wederom een variabele welke in de beleidsvisie als zeer belangrijk geldt. In dit verband mag niet nagelaten worden op te merken dat dezerzijds de indruk bestaat dat veelal te gemakkelijk wordt aangenomen dat we in Nederland de „verkeerde” producten zouden maken. Wie kan beoordelen of, om maar eens een voorbeeld te noemen, pootaardappelen (resultaat van decennia research) een minder belangrijk exportproduct zijn dan computers, die wellicht even goed en goedkoper in een lage-lonenland kunnen worden gemaakt. Onze feitelijke kennis op dit terrein is nl. bepaald niet indrukwekkend, zeker niet in verhouding tot de enorme hoeveelheid literatuur die gewijd is aan de theorie van de internationale handel en die van de comparatieve-kostenleer in het bijzonder. De ironie wil dat de kritiek op ons zwakke exportpakket de laatste jaren vooral was gericht tegen de (petro)chemische sector, welke thans de belangrijkste bijdrage levert aan het (broze) herstel van produktie en export in ons land.

De *trend/structuur-factor*. Daarvan kan worden gesteld dat de daarvoor gevonden regressiecoëfficiënten en de daarbij behorende t-waarden zonder meer als hoog zijn aan te merken. Er mag dus geconcludeerd worden dat de groeiverschillen tussen de diverse landen duidelijk beïnvloed zijn door „structurele” factoren, en wel in die mate dat 1% verschil in groei in de basisperiode voor minstens ¾% zijn weerslag vindt in de periode 1972-1982.

Het opvallende van de factor *wisselkoers* is dat bij het onderzoek naar voren is gekomen dat, welke combinatie van variabelen ook werd onderzocht, deze steeds duidelijk significant bleek met bovendien een vrij constante hoogte van de regressiecoëfficiënt. Wederom derhalve een uitkomst die op gespannen voet staat met de officiële visie hierop (en deze niet alleen). In het algemeen wordt nl. aan de invloed van de wisselkoers weinig betekenis toegekend, althans wat betreft de invloed hiervan op de reële sfeer.

Het *beleid*. De richting hiervan heeft een duidelijke invloed op de economie. In concreto volgt uit de vergelijkingen (2) en (3) dat

1% minder groei van overheidsconsumptie (in Nederland is sprake van een duidelijk achterblijven hiervan ten opzichte van de andere landen) samengaat met ¼% minder groei van het bnp. Uiteraard is dit geen uitputtende conclusie. Belangrijk is echter dat op indirecte wijze hierdoor waarschijnlijk is gemaakt dat de richting van het beleid een significante invloed heeft, en wel in die zin dat bestedingsbeperking en matiging leidt tot minder groei.

Op basis van de reeds eerder vermelde b-coëfficiënten is vervolgens nagegaan in welke mate (vgl. verg. (2)) de diverse factoren bijdragen aan de verklaring van de groeiverschillen tussen Westeuropese landen over 1972-1982:

	Totaal	Excl. trend
- BNP ⁻¹⁰	42%	—
- WK	28%	48%
- OC	17%	29%
- AK	13%	23%

De tweede kolom geeft antwoord op de vraag in hoeverre verschillen in groei tussen de landen zijn te verklaren uit ontwikkelingen in het beschouwde tijdvak, 1972-1982, zelf. De helft hiervan blijkt toe te schrijven aan verschillen in wisselkoers, eenderde aan het beleid en een kwart aan de autonome kosten. Een zelfde cijferexercitie ten aanzien van Nederland die, zoals reeds opgemerkt is, behept is met een grotere onzekerheidsmarge, levert het volgende beeld op:

	Totaal	Excl. trend
- BNP ⁻¹⁰	49%	—
- WK	22%	42%
- OC	13%	26%
- AK	16%	32%

In de Nederlandse situatie schijnt de invloed van de wisselkoers iets minder groot en die van de autonome kosten iets groter dan gemiddeld bij de andere landen. De wisselkoers blijkt echter de belangrijkste verklarende variabele. Te zamen met de andere „beleids“-variabele, de overheidsconsumptie, verklaart deze tweederde deel van de opgetreden vertraging in de groei van de produktie in vergelijking met de andere Westeuropese landen. Met andere woorden, tweederde van de mindere groei in ons land is toe te schrijven aan het gevoerde wisselkoers- en matigingsbeleid.

Ter illustratie van de verklaring van opgetreden groeiverschillen tussen enkele afzonderlijke landen zijn onderstaand enkele saillante resultaten gegeven:

- het gunstiger verloop van de Franse produktie in vergelijking met dat van de Zwitserse (+13%) vindt voor de helft zijn verklaring in de wisselkoers, voor een kwart in het beleid en voor een kwart in de autonome kosten;
- het veel gunstiger produktieresultaat van Finland dan van Nederland (+12%) is gelijkkelijk aan verschillen in wisselkoers en in beleid toe te schrijven. Een bevestiging van het Finse succes met een stimulerend annex wisselkoersbeleid is te vinden in het laatste OECD-rapport over Finland van december 1983;
- de produktie in Engeland deed het relatief iets beter dan in West-Duitsland. Het nadeel van een restrictiever beleid en een hogere kostenstijging werd juist goedge maakt door de forse devaluatie van het pond. Na 1980 is deze valuta, om dezelfde redenen als de gulden, geapprecieerd, met dezelfde nadelige gevolgen van dien;
- de Italiaanse produktie nam iets meer toe dan de Franse, voornamelijk als gevolg van de sterkere devaluatie van de lire dan van de franc.

Het niet in de berekeningen opgenomen semi-OPEC-land Noorwegen behaalde in vergelijking met ons land, dat toch ook sterk van energievondsten in de bodem kan profiteren, de volgende resultaten (procentuele mutaties per jaar, 1972-1982):

	Noorwegen	Nederland
- bruto nationaal produkt	+ 3,8	+ 1,9
- particuliere consumptie	+ 3,1	+ 2,2
- bruto investeringen	+ 3,1	- 1,2
- reële overheidsconsumptie	+ 4,7	+ 2,3
- industriële werkgelegenheid	- 0,7	- 2,7

De verkeerde diagnose

Op grond van het voorafgaande mag nu met redelijke waarschijnlijkheid geconcludeerd worden dat de relatief ongunstige ontwikkeling van de Nederlandse economie sedert 1972 en vooral in de laatste jaren (in 1978-1983 bedroeg de groei van het bnp in Nederland 2%, tegenover West-Europa 6%) het gevolg is van de sterke cumulatieve appreciatie van de gulden en, zij het in mindere mate, van het gevoerde restrictieve beleid. In de Nederlandse beleidsvisie worden deze twee factoren totaal anders ingeschat. Daartegenover blijkt de hoogte van de collectieve-lastendruk en de samenstelling van het exportpakket geen aanwijsbare invloed op de „economic performance“ van ons land te hebben uitgeoefend. Twee factoren die in de beleidsvisie juist sterk worden benadrukt.

De in een eerder artikel onder dezelfde titel ontvouwd kritiek ten aanzien van de juistheid van de officiële diagnose van de economische terugslag in ons land, vindt in het bovenstaande duidelijk steun. Gesteld mag worden dat de in dit en de vorige artikelen aangevoerde cijfermatige analyses en argumentaties de bestaande twijfel aan deze visie aanzienlijk heeft versterkt en dat de zwakte van de cijfermatige onderbouw van het beleid, zoals die met name in de laatste twee Miljoenennota's is gegeven, nog scherper aan het licht zijn gebracht. Kortom, er valt niet te ontdekken aan de vaststelling dat *de Nederlandse economie slachtoffer is van een verkeerde diagnose*.

Het is ten slotte verleidelijk op grond van de gevonden kwantitatieve relaties een uitspraak te doen over de omvang van de averechtse effecten van het gevoerde beleid op onze economie. Met erkenning van het benaderende karakter van zulk een berekening, kan een percentage van „gederfde“ groei van ten minste 3% worden becijferd. Hier komt echter nog iets bij. Bedacht dient namelijk te worden dat bij een „normale“ hoogte van de wisselkoers en een „normaal“ beleid de revenuen uit het aardgas een hoger bestedings- en dus produktieniveau mogelijk hadden gemaakt dan in de andere landen. Ook hiermede zou ongeveer 3% gemoeid zijn. In totaal derhalve een nadelig effect van minstens 6% als gevolg van een niet optimaal beleid. Deze mindere groei van de nationale produktie komt globaal overeen met een „onnodige“ werkloosheid van minstens een kwart miljoen.

Het financieringstekort

Een heel belangrijke zaak is nog niet aan de orde geweest, nl. de sterke stijging van het financieringstekort in ons land. Dit verschijnsel baart het huidige kabinet kennelijk de grootste zorg. De voornaamste oorzaak hiervan zou liggen in het hoge niveau van de collectieve-lastendruk. Vandaar de voorgenomen en ten dele reeds uitgevoerde verlaging van ambtenarensalarissen en uitkeringen en het terugdringen van allerlei uitgaven en subsidies door de overheid¹². Aan een mogelijke invloed op de overheidsfinanciën van een geringere groei van bestedingen en produktie als gevolg van zulk een bezuinigingsbeleid, wordt blijkbaar geen grote betekenis toegekend.

De juistheid van deze visie is eveneens nader cijfermatig onderzocht. Daartoe is zowel de ontwikkeling van de ontvangsten als van de uitgaven (in verhouding tot het nationaal produkt) over het tijdvak 1972-1982 op overeenkomstige wijze als hiervoor, derhalve door vergelijking met andere landen, geanaly-

12) Zie ook drs. F.W.M. Pallada, Sanering van de overheidsfinanciën: herstelbeleid of symptoombestrijding?, *ESB*, 1 februari 1984.

seerd. Hierbij bleek dat de ontvangstenkant minder aanknopingspunten bood. De ontwikkeling van de ontvangsten bleek nl., evenals die van de uitgaven, positief samen te hangen met de hoogte van de collectieve-lastendruk en met een lagere economische groei; de betrokken verbanden waren voor de ontvangsten echter niet voldoende significant. De verklaring van een en ander ligt kennelijk in de omstandigheid dat de ontvangsten een zekere samenhang vertonen met de uitgaven; hogere uitgaven moeten nu eenmaal gefinancierd worden. Het ongetwijfeld nadelige effect op de ontvangsten van een tegenvallende groei kan daardoor niet zichtbaar worden.

Met betrekking tot de uitgaven resulteerden wel significante verbanden. De mutaties in de totale uitgaven van de overheid (en de sociale-verzekeringsfondsen) in procenten van het bruto nationaal produkt (OU) in de periode 1972-1982 bleken als volgt samen te hangen met de hoogte van de collectieve-lastendruk in 1972 (CL) en opgetreden groeivertraging in de periode 1972-1982 ten opzichte van 1962-1972 (GV):

$$\log OU = +0,38 \log CL + 0,47 \log GV$$

T-waarde: +1,82 +2,45 $R^2 = 0,54 (0,49)$
 B-coëfficiënt: 43% 57%

Op grond van dit resultaat kan worden geconstateert dat de twee beschouwde factoren, gezien de hoogte van de t-waarden, ieder van betekenis zijn in dit verband en verder dat hun gezamenlijke „verklaring”, gezien de hoogte van de correlatiecoëfficiënt, beperkt is. Er zijn dus nog andere belangrijke factoren, waarbij met name aan het beleid valt te denken. De factor groeivertraging blijkt niet alleen het meest van betekenis van de twee, doch levert ook de grootste bijdrage aan de gevonden partiële verklaring.

Deze uitkomsten overziende, lijkt het derhalve waarschijnlijk dat de groei van de overheidsuitgaven in de laatste tien jaar in sterkere mate is beïnvloed door de verminderde economische groei dan door de hoge collectieve-lastendruk. Aangezien, zoals eerder betoogd, ook de ontvangsten ongunstig beïnvloed zullen zijn door de geringere bedrijvigheid, geldt deze conclusie a fortiori voor het sterk opgelopen financieringstekort. Een beleid dat er van uit gaat dat de hoge collectieve-lastendruk de voornaamste oorzaak is hiervan en derhalve is gericht op een reductie van de uitgaven en geen rekening houdt met de belangrijke invloed van door zulk een bezuinigingsbeleid afnemende economische activiteiten, zal dus weinig effectief zijn.

Besluit

Het hier gepresenteerde onderzoek is gebaseerd op de ontwikkeling in de periode 1972-1982 en wat de wisselkoers- en kosten betreft op het tijdvak 1970-1980. We zijn nu ten aanzien van laatstgenoemde factoren drie jaar verder en kunnen constateren dat de appreciatie van de gulden is doorgezet en wel met ca. 8%

(ten opzichte van het ongewogen meetkundig gemiddelde van de beschouwde landen). Hiertegenover blijkt dat de in de jaren zeventig gemeten autonome kostenstijging grotendeels zou zijn ingelopen. Dit zou het resultaat kunnen zijn van het beleid tot matiging van de lonen. Voor zover dit het geval is, zou een verdere loonmatiging uit dien hoofde minder urgent zijn, te meer omdat deze via lagere bestedingen tot een verdere opwaardering van de gulden zal leiden; het netto effect op de internationale concurrentiepositie zou wel weer eens negatief kunnen uitvallen.

Wat betreft het bezuinigingsbeleid dient vastgesteld dat dit thans veel ingrijpender is dan in de besproken tienjaarsperiode, zodat de nadelige effecten hiervan ook veel sterker zullen zijn. In dit verband mag worden gewezen op het alom gecritiseerde verschuiven van „vraaguitval” en het daarmee gepaard gaande steeds verder oplopende overschot op de betalingsbalans.

De hier gegeven analyse laat geen andere conclusie toe dan dat voor het herstel van de Nederlandse economie c.q. het inhalen van de achterstand die vooral de laatste vijf jaren is ontstaan op andere Westeuropese landen, een minder restrictief beleid en een minder harde gulden nodig zijn. Om te voorkomen dat de gulden nog verder zal appreciëren is het vereist dat het grote betalingsbalansoverschot substantieel wordt teruggebracht. Voorwaarde hiervoor is dat een beleid wordt gevoerd dat voorshands mikt op een sterkere stijging van de binnenlandse bestedingen dan die in andere landen. Verder zal de huidige filosofie ten aanzien van de betekenis van de wisselkoers moeten worden losgelaten en het taboe hieromtrent dienen te worden doorbroken.

De opvatting van De Nederlandsche Bank dat het vertrouwen in de gulden niet mag worden geschaad, illustreert dat de hardheid van de gulden een beleidsdoel op zich zelf is geworden. Gezien de geweldige offers die hiervoor gebracht zijn, kan terecht de oer-Hollandse vraag gesteld worden: wat koop je daarvoor? We zijn veel meer gebaat bij vertrouwen in de economie en dat is dus, zoals we hebben gezien, niet hetzelfde!

Om de neerwaartse spiraal in onze economie tot staan te brengen en er voor te zorgen dat volledig kan worden geprofitieerd van het ingezette internationale economische herstel zou het beleid dus een andere richting moeten inslaan. In de praktijk zou het nieuwe beleid de volgende twee hoofdelementen moeten bevatten:

- bij een toekomstige appreciatie van sterke valuta's als de D-mark, dient de gulden achter te blijven. Een land met een gezonde economie, zoals West-Duitsland, heeft een sterke valuta. Een kunstmatig sterk gemaakte valuta (de gulden) is echter geen garantie voor een gezonde economie;
- er dient, mede om een dergelijk beleid te kunnen voeren, een duidelijk stimulerend beleid te worden gevoerd. Het hoge betalingsbalansoverschot staat een realistisch koers van de gulden in de weg.

Men zou zulk een beleid met de term *dep/re/flatie* (deprecia-tie/reflatie) kunnen samenvatten.